

PRODUKCE OVOCE A BUDOUCNOST OVOCNÁŘSTVÍ V ČR
FRUIT PRODUCTION AND THE FUTURE OF FRUIT GROWING
IN THE CZECH REPUBLIC

Martin Ludvík¹

¹**Ovocnářská unie ČR z.s., Holovousy 129, 508 01 Hořice**

<https://doi.org/10.11118/978-80-7509-996-9-0226>

ABSTRAKT

Ovocnářství je v České republice tradiční obor. Celková výměra produkčních sadů jabloní je něco přes jedenáct tisíc hektarů. Hlavním ovocným druhem jsou jablka, která tvoří asi 80 % produkce ovoce a pěstují se na zhruba polovině ploch sadů. Mezi významné druhy pak patří i višně a švestky. Dlouhodobě dochází k úbytku ovocných sadů. K výraznému snížení ploch došlo zejména u broskvoní a rybízů. Problémem je i vysoké stáří ovocných sadů. Zhruba 40 % ploch sadů je starších dvaceti let a je nutné tyto plochy v kratším časovém horizontu obnovit. Česká republika je závislá zejména na dovozu čerstvého ovoce mírného pásma. Z ČR se exportuje především ovoce na zpracování, jako jsou jablka nebo višně. Výrobky ze zpracovaného ovoce se pak k nám dováží. Dobrým potenciálem oboru je spotřeba ovoce mírného pásma a zejména jablek, která u nás činí 24 kg na osobu za rok a patří k nejvyšším v EU. Významnými faktory, které budou ovlivňovat rozvoj ovocnářství v dalších letech je zejména dostupnost sezónní pracovní síly, klimatické změny nebo ceny energií.

Klíčová slova: produkce ovoce, plochy sadů, technologie pěstování, odbyt ovoce

ABSTRACT

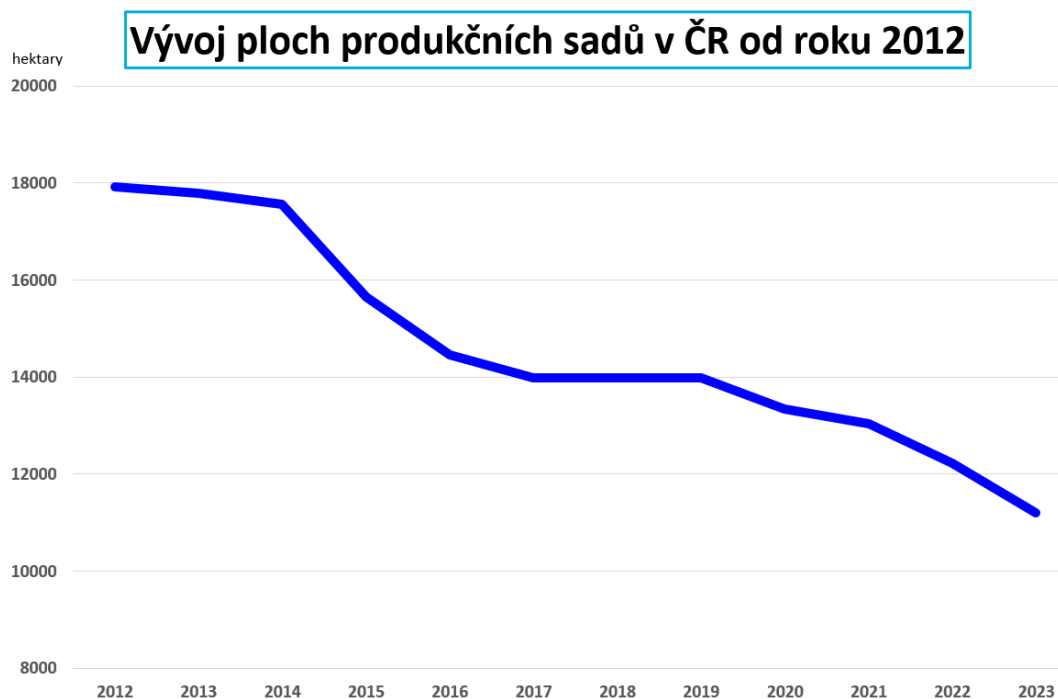
Fruit growing sector belongs to classical crops grown in the Czech Republic. Total acreage of fruit orchards under professional growing managements is slightly over 11.000 ha. Main fruit-crop are apples representing about 80% of fruit production (t), grown on a half of total fruit-orchards' surface. Sour cherries and plums are also important crops. There is a long-term decrease in fruit orchards' acreage in the Czech Republic. Significant decrease is visible especially in case of peach and currant production. Another problem is also age of fruit orchards. Approximately 40% of fruit orchards are more than 20 years old, so their replacement in shortest time horizon is essential. The Czech Republic is dependent on imports of temperate zone fruits. Czech Republic exports especially fruits for processing like apples or sour cherries. Processed fruit products are imported to the Czech Republic. Good benefit for the domestic fruit-growing sector is one of the highest temperate zone fruit consumption in the EU with 24 kgs per capita a year. Climatic changes, availability of the seasonal labour and price of the energies will be crucial factors limiting further fruit-growing sector development in the Czech Republic.

Keywords: fruit production, orchards acreage, growing technologies, fruits trade

Hlavním výrobním faktorem jsou trvalé kultury, ovocné sady, které produkují ovoce mírného pásma. Zásadním parametrem jsou výměry jednotlivých ovocných druhů a stáří ovocných sadů. Oba parametry jsou důležitý faktor objemu produkce a kvality. Na zpeněžení ovoce má zásadní vliv jeho kvalita, jelikož je významný rozdíl v tržbách za ovoce na zpracování a ovoce pro čerstvý trh.

Plochy sadů

V ČR dochází dlouhodobě k úbytku ploch ovocných sadů a to již od roku 1990. Za toto období se snížily plochy sadů zhruba na polovinu. V posledním období došlo při snižování ploch sadů ke dvěma zlomům. Tím prvním byl rok 2014, kdy bylo zavedeno embargo na vývoz ovoce do Ruské federace z EU a tím druhým pak rok 2022, kdy došlo k výraznému zvýšení cen energií. V obou případech se na tuzemský trh dostávala velmi levná produkce z Polska, která původně končila na východních trzích a není pro ní uplatnění na alternativním trhu. Výměra ploch produkčních sadů byla v roce 2023 ve výši 11.206 hektarů. Trend dalšího snižování ploch sadů bude pokračovat.

Obrázek 1: Vývoj ploch produkčních sadů v ČR od roku 2012

Věková struktura

Ovocné stromy dosahují nejvyšších výnosů kvalitní produkce na začátku a v plné plodnosti. Zásadní problém tuzemského ovocnářství je vysoký podíl starých výsadeb, který tvoří zhruba 40 % výměry produkčních sadů. U těchto ploch klesá postupně výnos i podíl kvalitní produkce. Tyto plochy by bylo potřeba z velké části nahradit novými výsadbami.

Tabulka 1: Vyhodnocení plochy produkčních sadů hlavních ovocných druhů v ČR podle plodnosti (červen 2023)

Ovocný druh		Výsadby neplodné (mladé)	Začátek plodnosti	Plná plodnost	Pokles plodnosti (staré výsadby)	Celkem
Jabloně	ha	127,6	540,6	2 067,2	2 493,8	5 229,2
	%	2,4	10,3	39,6	47,7	100,0
Hrušně	ha	28,9	87,1	257,7	301,9	675,7
	%	4,3	12,9	38,1	44,7	100,0
Broskvoně	ha	11,6	3,1	37,0	99,6	151,2
	%	7,6	2,0	24,5	65,9	100,0
Meruňky	ha	24,8	130,1	337,5	156,3	648,7
	%	3,8	20,1	52,0	24,1	100,0
Třešně	ha	59,9	76,0	445,2	119,6	700,8
	%	8,5	10,8	63,6	17,1	100,0
Višně	ha	113,6	104,8	528,7	375,9	1 123,1
	%	10,1	9,3	47,1	33,5	100,0
Slivoně, švestky	ha	193,8	210,6	1 074,8	380,1	1 859,2
	%	10,4	11,4	57,8	20,4	100,0
Angrešt	ha	1,2	0	1,7	0,3	3,2
	%	37,0	0,0	54,5	8,5	100,0
Rybíz bílý	ha	0	0,03	0	0,7	0,8
	%	0,0	3,8	0,0	96,2	100,0
Rybíz červený	ha	7,3	7,6	21,5	255,0	291,5
	%	2,5	2,6	7,4	87,5	100,0
Rybíz černý	ha	50,9	20,1	75,7	183,4	330,1
	%	15,4	6,1	22,9	55,6	100,0
CELKEM	ha	619,6	1 180,1	4 847,1	4 366,6	11 013,4
	%	5,6	10,8	44,0	39,6	100,0

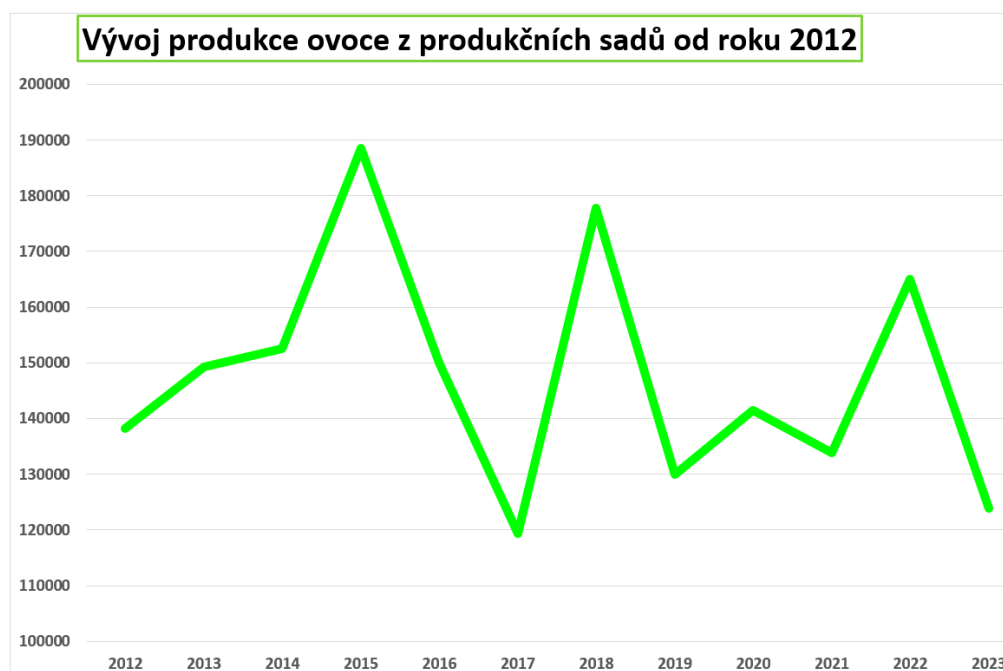
Pramen: ÚKZÚZ Brno – SRV, oddělení trvalých kultur

V posledních čtyřech letech došlo k výraznému poklesu zájmu o nové výsadby. V předchozích obdobích se vysazovalo kolem 350 hektarů nových sadů ročně, což byla plocha sice nižší než likvidace sadů ve stejném čase, ale s ohledem na vyšší produkční potenciál nových výsadeb to umožňovalo udržet produkci ovoce. Výrazný pokles investic do nových sadů byl zapříčiněn špatnou ekonomickou situací, zejména nízkými cenami za produkci, dále změnou v národních dotacích, kdy byl špatně notifikován dotační titul na restrukturalizaci sadů v letech 2022 a 2023 a podmínky podpor i administrativní systém nestimuloval podniky k jeho využití a to i přes to, že celkový rozpočet podpor se nevyčerpal. Dalším faktorem byl růst investičních nákladů na pořízení nových výsadeb, který v posledních dvou letech narostl až o 30 %. Například investice na jeden hektar intenzivní výsadby jabloní s konstrukcí, protikroupovou sítí a závlahou se pohybuje mezi 1,2 až 1,5 mil. Kč.

Objem produkce

Objem produkce ovoce z produkčních sadů pomalu klesá. Pokles je mírnější, než je úbytek ploch sadů, což svědčí o intenzifikaci. Rovněž produkce v posledních letech výrazněji kolísá, což je způsobeno výraznějšími klimatickými změnami. Zásadní problém je v teplých zimách, kdy rašení stromů a následné kvetení přichází v našich podmínkách daleko dříve, než bylo běžné v minulých dekadách v našich klimatických podmínkách.

Produkce je pak v květu nebo bezprostředně po odkvětu velmi často poškozována pozdními jarními mrazy. Dochází tím logicky i ke snižování soběstačnosti v produkci jednotlivých druhů ovoce.

Obrázek 2: Vývoj produkce ovoce z produkčních sadů od roku 2012

Struktura podniků

Průměrná výměra sadů na jeden podnik je něco přes 20 hektarů sadů. Zhruba 10 % největších podniků má výměru nad 50 hektarů sadů a ti tvoří 60 % produkce ovoce v ČR a jsou základem pro zásobování obchodních řetězců či velkoobchodních firem, případně exportují ovoce na zpracování. Početně největší jsou malé podniky s výměrou sadů do 20 hektarů, které svojí produkci prodávají především na lokálním trhu.

Export – import

ČR je závislá na dovozu ovoce a to i ovoce mírného pásma. Dováží se zejména ovoce čerstvé pro stolní použití. Naopak řada ovocných druhů na zpracování se vyváží a to zejména proto, že ČR nemá významné zpracovatelské kapacity, ale spíše jen faremní zpracování pro následný přímý prodej na nezávislém maloobchodním trhu. Výrobky ze zpracovaného ovoce se k nám následně dováží do obchodních řetězců, čímž přicházíme o přidanou hodnotu a prohlubuje to záporně obchodní bilance. Například zahraniční obchodní bilance u čerstvého ovoce mírného pásma bez hroznů dosahuje téměř záporných čtyř miliard korun ročně.

Technologie pěstování

Moderní technologie jsou zaváděny v ovocnářství postupně. Jednak jde o technologie ve skladování či posklizňové úpravě, které přicházejí postupně a pak jde o technologie pěstování, které jsou zaváděny vždy při obnově sadů a mění se při realizaci nové výsadby. Nové výsadby vyžadují opěrné konstrukce ideálně opatřené protikroupovou sítí, aby bylo možné zajistit ochranu proti stále častějšímu krupobití. U produkce stolního ovoce je dnes už nezbytná závlaha ve většině producentských oblastí. Jde o kapkovou závlahu, která

je šetrná ke zdrojům vody a stromy dokáží většinu závlahy efektivně využít. Zásadní potřebou při pěstování ovoce je lidské práce. Tu se daří pomocí robotizace snižovat zatím jen pomalu. Částečně se používají stroje na mechanizovaný řez, které dokáží snížit potřebu práce asi o třetinu. Mechanizovat sklizeň je možné především při pěstování ovoce na zpracování. Robotizace sklizně stolního ovoce je stále ve fázi vývoje. Při sklizni se používají pouze samojízdné plošiny umožňující sklizeň na vyšších konstrukcích bez žebříků, případně s automatickým ukládáním plodů do sklizňových obalů.

Odbytové organizace

Odbytové organizace jsou základním předpokladem realizace produkce do sítě obchodních řetězců. V ovocnářství je pod odbytovými organizace prodáváno asi 50 až 60 % produkce, což je cca průměr v rámci EU. Aktuálně je registrováno 14 odbytových organizací, které mohou nabízet ovoce, z nichž asi 9 hraje na trhu významnější roli. Objem realizované produkce přes odbytové organizace na rozdíl od zeleniny stagnuje a v posledních letech se zásadně nemění, což souvisí s poklesem ploch i produkce. Odbytové organizace jsou ideální platformou pro sdílení společných investic a jejich využití zejména při posklizňové úpravě. Rovněž jsou schopni koncentrací nabídky pokrýt požadavky obchodních řetězců na objemy poptávaných produktů prodávaných v krátkém čase a velkých objemech zejména v akčních položkách. Odbytové organizace však svojí velikostí v podmínkách ČR nejsou schopni vyjednat lepší cenu na trhu, jelikož ve srovnání s obraty obchodních řetězců jde stále o velmi malé společnosti bez tržní síly vůči svým odběratelům.

Pracovní síla

Naprosto zásadní je pro obor dostupnost pracovní síly. Pěstování ovoce je spojeno s velkou potřebou ruční práce. Většina úkonů není zatím zmechanizována, pouze se daří o něco snížit její náročnost, například při řezu nebo sklizni. Robotizace, která by tyto úkony ruční práce dokázala zcela nahradit, zatím v provozech není zavedena a je pouze v rovině vývoje. Potřeba ruční práce u intenzivního sadu jabloní nebo třešní s vysokým výnosem jakostních plodů dosahuje až 1000 hodin na hektar. U ovocných druhů pěstovaných na zpracování jako je mechanizovaně sklizený rybíz či višně se potřeba práce pohybuje kolem 200 až 300 hodin na hektar. Dostatek pracovní síly, který je často koncentrován do krátkých časových úseků (řez, probírky, sklizeň) k zvládnutí optimálních agrotechnických lhůt jednotlivých operací, je zásadním parametrem pro dosažení ekonomické efektivity v odvětví.

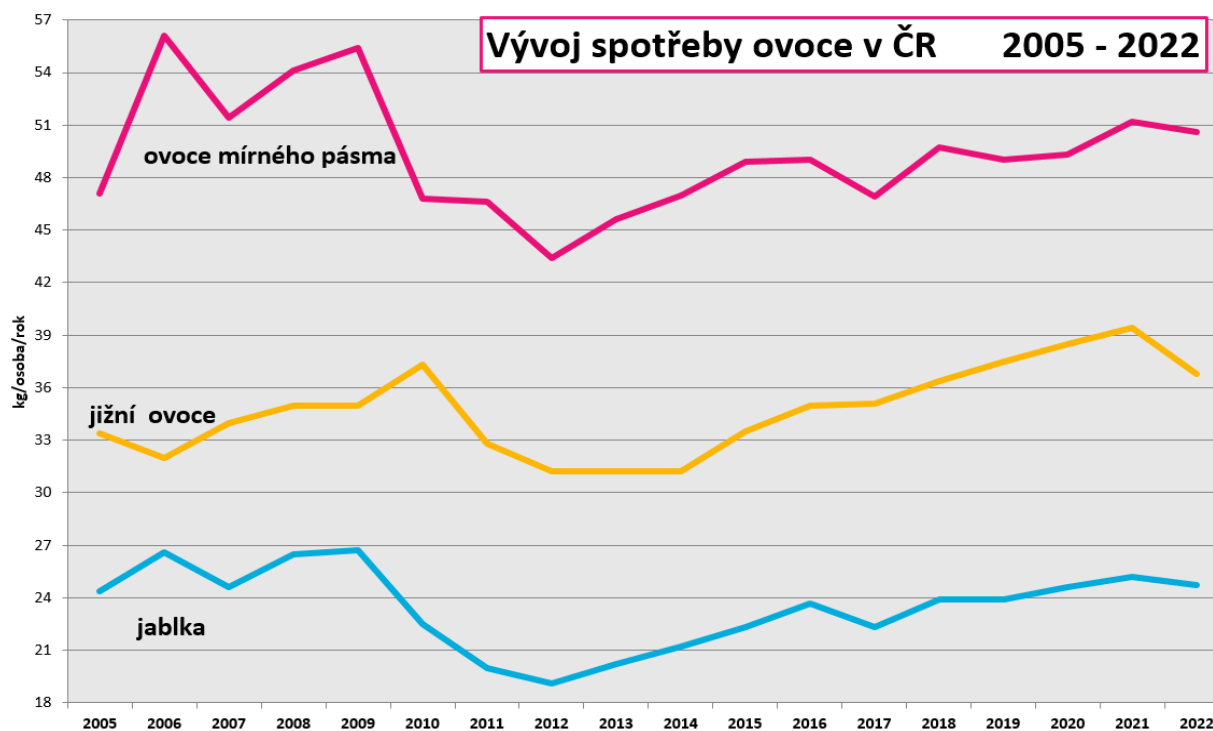
Výrobní vertikála

Pěstování ovoce je specifické, jde o trvalou kulturu, která má dlouhý generační interval, kdy k obměně porostu dochází za 10 až 25 let podle druhu, odrůdy a užití ovoce. Na rozdíl od polních komodit neexistuje v ovocnářství žádný výkup produkce po sklizni. Každý pěstitel si musí odbyt zajistit sám buď v době sklizně přímo na velkoobchod, maloobchod nebo přes odbytové družstvo. Pokud jde o skladovatelné produkty, zejména jablka, musí si každý zajistit skladování produkce, do doby než se produkce uplatní na trhu. Nejsou zde žádné organizace, které by nakupovaly produkci k dlouhodobému skladování a následně by jí v průběhu dalších období prodávaly. Pěstitelé většinou disponují vlastními skladovacími kapacitami nebo si v menší

míře musí zabezpečit pronájmem. Rovněž odbytová družstva, tak jak v ČR fungují, nezabezpečují svým členům skladování ve vlastních prostorách, protože takové prostory nemají vybudované. Odbytová družstva přebírají ovoce až po vyskladnění a zajišťují společné třídění, balení a distribuci produkce k odběratelům. U stolního ovoce je významná část produkce jablek a hrušek odebírána přímo obchodními řetězci na distribuční centra. Veškeré náklady na produkci, skladování včetně ztrát, posklizňovou úpravu včetně nákladů na obal a doprava jdou na vrub dodavateli ovoce. Obchodní řetězce žádnou posklizňovou úpravu neprovádí a ani nefinancují. Ovoce na zpracování je od pěstitelů expedováno ihned po sklizni přes odbytová družstva nebo obchodníky přímo do zpracovatelských závodů. Většina produkce na zpracování se vyváží do velkých zpracovatelských kapacit do zahraničí, zejména do Německa nebo Rakouska.

Spotřeba ovoce

Spotřeba ovoce v ČR je sice mírně pod úrovní EU a o něco více pod doporučením WHO, ale pozitivní je vysoký podíl ovoce mírného pásma na celkové spotřebě. Naopak spotřeba jablek patří k těm vyšším v rámci EU. Jablka tvoří 29 % z celkové spotřeby ovoce včetně citrusů a banánů. Po propadu ve spotřebě jablek kolem roku 2010 se daří spotřebu zvyšovat. Spotřeba ostatních druhů ovoce mírného pásma je nižší, ale je potenciálně jí zvyšovat. Zásadní pro takové zvýšení je dostupnost ceny za ovoce na pultech prodejen. Nízká soběstačnost a závislost českého trhu na dovozech zejména konzumního ovoce, dává domácím producentům celkem dobrou perspektivu k uplatnění svojí produkce na místním trhu s potenciálem zvýšení produkce na úkor dovozů. S ohledem na vysokou koncentraci maloobchodních řetězců i v západních zemích EU, je velmi složité se s případnou produkcí uplatnit na těchto trzích i z důvodů malých objemů v nabídce produkce, ve srovnání s odbytovými družstvy či velkoobchody třeba v Itálii, Nizozemí, Francii či jinde.

Obrázek 3: Vývoj spotřeby ovoce v ČR 2005–2022

Odbyt ovoce

Realizační ceny se liší dle určení produkce na zpracování nebo pro čerstvý trh a podle druhu, odrůdy a kvality. Jde o velmi variabilní rozpětí, které nelze průměrovat. V obchodních řetězcích končí významnější část produkce jablek a hrušek, v menší míře třešně, švestky, borůvky. Ostatní ovocné druhy jsou pěstovány již jen v malé míře pro místní trh a do obchodních řetězců nejsou dodávány vůbec nebo jen zcela výjimečně a nahodile (např. broskve, maliny, meruňky, jahody, rybíz). U jablek se menší část produkce určené pro čerstvý trh (cca 20 %) prodá na nezávislém trhu, částečně přímo ze dvora za ceny mírně pod průměrem spotřebitelských cen. Další část jde přes velkoobchody nebo odbytové organizace především do obchodních řetězců, částečně na GASTRO..

Konkurenční pozice v ČR

Produkce ovoce v ČR je nízká a trh musí být zásobován dovozy. Je tu ještě jedno specifikum a to je samozásobení obyvatel z vlastní produkce. V ČR je stále významná produkce ovoce od neprofesionálních pěstitelů a také z extenzivních ploch volně v krajině. Tato produkce většinou kolísá ve dvouletých cyklech, kdy jeden rok je úroda vysoká a výrazněji ovlivňuje poptávku zejména v době sklizně a u jablek i krátkou dobu po sklizni. Druhý rok je tato produkce nízká bez vlivu na poptávku. Většina této samozásobitelské produkce má nízkou kvalitu a je určena k rychlé spotřebě či na zpracování a nelze ji dlouhodobě skladovat. Mezi profesionálními pěstiteli není na trhu zásadní konkurence. Několik velkých pěstitelů především přes odbytová družstva dodávají do obchodních řetězců či velkoobchodů. Většina menších pěstitelů působí na lokálním trhu.

Konkurenční pozice na trhu EU a světovém trhu

Produkce ovoce je na trhu EU bezvýznamná. U jablek tvoří cca 1 % produkce EU. U většiny ostatních druhů ovoce je podíl ještě nižší. Světová produkce zásadně neovlivňuje trh EU. Produkce ovoce v EU převyšuje spotřebu a je nutné produkci vyvážet. Významný podíl produkce ovoce končil na východních trzích (Rusko, Bělorusko atd.). Znemožnění exportu u některých druhů způsobilo přetlak na evropském trhu a pokles cen. V západních zemích to bylo např. u hrušek a některých peckovin. Ve střední a východní části EU to byla zejména jablka, konkrétně z polské produkce, která po ztrátě těchto východních trhů nenašla v adekvátním objemu alternativní odbytiště. Tato produkce zcela zásadně ovlivňuje ceny i v ČR a o to více, že polská produkce není ve větší míře akceptována na trzích zemí západní EU.

Cíl rozvoje do dalších let

Zásadním krátkodobým cílem je zastavení poklesu úbytku sadů a tím udržení produkce. Úbytek sadů neznamená zastavení kácení sadů, jelikož se likvidují především starší sady, ale zajištění obnovy likvidovaných sadů novými výsadbami. Nové výsadby jsou základním parametrem pro kvalitní produkci.

LITERATURA / REFERENCES

Němcová, V., Buchtová I. (2023): Situační a výhledová zpráva ovoce. Praha: Ministerstvo zemědělství Praha.
ISBN: 978-80-7434-744-3

*Kontaktní adresa / Contact Information: Ing.Martin Ludvík, Ovocnářská unie ČR z.s., Holovousy 129,
508 01 Hořice, česká republika, e-mail: unie@volny.cz*